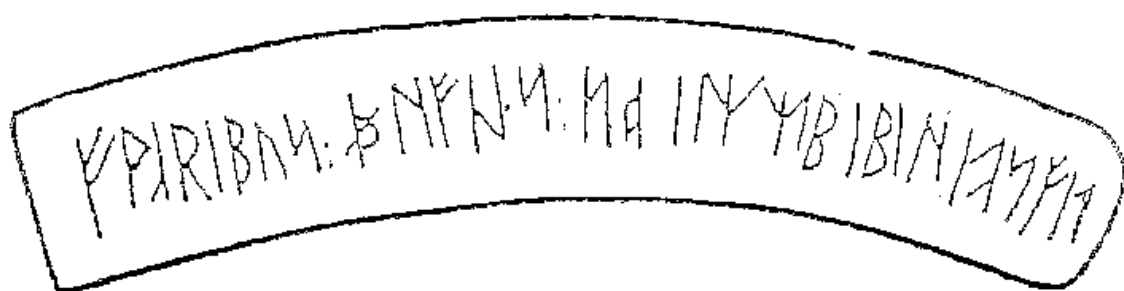

25 år

KALUNDBORG ARKÆOLOGI FORENING

25. årgang nr. 2, maj 2012

FORMANDENS ORIENTERING

Dette nummer af medlemsbladet er lidt større end normalt da det er vores 25-års jubilæum. Vi besluttede ikke at lave et decideret jubilæumsskrift da vi følte at der nok ikke ville være opbakning blandt medlemmerne til sådan et. I stedet har jeg bedt Lisbeth Pedersen og Gunnar Jørgensen om at komme med indlæg der omhandler foreningen. Vi fejrer vores jubilæum med en middag fredag den. 18 maj efter åbningen af vores udstilling (se bagsiden).

Siden sidst

Vi har været på rekognoscering langs den nordlige kyst af Reersø efterfulgt af et besøg hos Karen og Erik Lund Andersen for at se deres bronzealderhøj. Vi har også snittet ca. 60 kogestensgruber ved Ubby.

Tissø

Nationalmuseet graver ved Dalby Hals i juni måned. Desværre har de et hold studenter med der skal oplæres i udgravning, og har derfor ikke brug for vores hjælp. Vi er dog inviteret til at besøge udgravningen. Mere herom senere. Efter høsten, til gengæld, skal de grave ved Bulbrogård, og her er vi velkomne til at deltage. Mere herom senere.

Tur til Nekselø

Vi planlægger en tur til Nekselø lørdag den 16. juni. Vi håber at kunne se de stenalderfiskegærder der ligger ude i havet. Afhængig af vejrforhold og tidevand kan de være frilagte eller ligge under to meter vand 100 meter fra kysten. Man kan svømme ud og se dem ved brug af dykkerbriller. For dem der ikke kan svømme, håber vi at kunne bruge en gummibåd til at sejle ud til fiskegærderne og kikke på dem med undervandskikkert. Vi kører til Havnsø i egen bil og tager færgen. Mere herom senere.

David Barry

KALUNDBORG ARKÆOLOGIFORENING 25 ÅR I SYMBOSE MED KALUNDBORG MUSEUM

Kalundborg Arkæologiforening fejrer 25 års jubilæum den 11. maj, og jeg har med glæde taget imod en opfordring til at skrive om værdien af foreningens arbejde for Kalundborg Museum gennem årene. Den kan på sæt og vis sammenlignes med den 'industrielle symbiose', som flere af Kalundborgegnens industrier er kendt for. Gennem symbiosen bliver overskydende produkter fra én erhvervs-virksomhed omsat til værdifulde ressourcer for en eller flere andre virksomheder på egnen. Tilsvarende har museets arbejde med at undersøge, bevare, udforske og formidle kulturhistoriske emner fra vore forfædres virke på Kalundborgegnen leveret arkæologiforeningens medlemmer talrige formålstjenlige opgaver til gavn for kulturarven og til fordel for lokalsamfundet.

Initiativet til at stifte en arkæologiforening i Kalundborg voksede ud af et folkeuniversitetskursus om Danmarks stenalder, som museet arrangerede i 1986. Det havde i 1984 fået ansvar for det arkæologiske arbejde i virkeområdet og tilført arkæologisk netværk og forskningsmæssige inspirationer til at udforske og formidle fortiden. En gruppe kursister ønskede bagefter deres virkelyst omsat i en arkæologiforening knyttet til museet. Deres vision var som behændige tingfindere ikke kun at bidrage til markrekognosceringer men også at deltage i udgravninger og dygtiggøre sig gennem foredrag og ture. På den stiftende generalforsamling ansporede en af egnens aktive amatørarkæologer yderligere interessen ved at fortælle om arbejdsmetoder og mangeårige erfaringer med f.eks. at redde fund fra de tykke kulturlag i Højbyen, der var gravet væk, da svømmehallen blev opført i den nordlige del af Kalundborgs middelalderlige bydel.

Forventningerne til fremtiden var høje. Medlemmerne ønskede egen profil gennem logo og medlemsblad. De så frem til via markrekognosceringer, kurser om oldtiden og oldsager, fotografering, registrering af oldsager og fortidsminder at hjælpe til med at forske i

egnens forhistorie. Museet påskønnede engagementerne og tilknyttede foreningen som selvstændig enhed, som få år senere fik en plads i museets bestyrelse i forbindelse med vedtægtsændringer i museumsforeningen.

Museet fik hurtigt brug for hjælp. Allerede den 27. maj 1987 trak medlemmer i arbejdstøjet og tog graveskeerne frem for at undersøge oldtidsbebyggelserne på Stejlhøj, inden området ændrede status til nutidens industrikvarterer. Der blev i løbet af de første år også indarbejdet praksis for, at foreningen selv stod for undersøgelser f.eks. af stenalderkulturlag, bronzealdergruber, jernalderens bebyggelsesspor, gravhøje der drattede i havet som følge af erosion. Disse undersøgelser blev hver gang forbilledligt fulgt op af gængs museumspraksis med vask, bestemmelser, ordning og nummerering af fund, dokumentation med fotos, tegninger, beskrivelser og beretninger. Dertil kom formidling på skrift og i udstillinger.

Ambitionerne affødte ønsker om fagligt funderede kurser, øvelser i oldsagsbestemmelser, ture til udgravninger og fortidsminder i Danmark og nærmeste omegn. Engagementet betød, at museet uden betænkning kunne inddrage - og forhåbentligt også udfordrede foreningens medlemmer fagligt - ved at engagere dem i akutundersøgelser. Det kunne strække tidsplaner og frembringe yderligere fundmaterialer til at underbygge forskningsperspektiverne til gavn for både museum, anlægsmyndighed og det folkelige engagement.

Medlemmerne har stillet op hver gang og været vidt omkring i egnens geografi og historie på Statoil, ved Tissø, diverse vandledninger, Halsskov, ja endog et ophold hos "de uartige piger" på Sprogø, før entreprenørmaskinerne blev sluppet løs for at etablere den faste forbindelse over Storebælt. Medlemmerne har derudover bakket op om tilknyttede forsknings-projekter, eksperimenter og udredningsarbejder, f.eks. i forbindelse med det dansk-amerikanske projekt om undersøgelser af stenalderens bopladser omkring Saltbæk Vig, ved fletning af fiskegærder af træ á la stenalderen og ved påvisning af Åmosernes skjulte skatkamre.

Medlemmer af Kalundborg Arkæologiforening på knæ i koncentreret aktivitet på Sprogø i sommeren 1988. Foto: Lisbeth Pedersen.

Det kendetegner foreningens faglige og professionelle profil, at den fra begyndelsen satsede på et medlemsblad, der stort set siden næsten til perfektion er udkommet 3 gange årligt. Bladet beretter om møder, fortidsminder og resultater af undersøgelser, krydret med morsomme historier fra arbejdsmarken. Det siger lidt om indholdet, at da denne artikels forfatter for nogle måneder siden søgte fakta om en bestemt lokalitet i forbindelse med publicering af forskningsresultater i internationalt regi, var den præcise og hurtigste indgang netop foreningens medlemsblad.

Også som ngo'ere og græsrodde har foreningens medlemmer været engagerede og loyale ambassadører og talsmænd for bevaring af kulturarven. Interesser og holdninger har været bragt frem og debatteret, men er altid ført ud i livet i respekt for overordnede museale interesser og bindinger.

For museets leder har arkæologiforeningens engagementer tillige været vigtige til at stimulere og udbrede kendskabet til museets arbejde på såvel Kalundborgegnen som ude i landet. Som arkæolog, der selv har mærket fascinationen ved at finde nyt på udgravninger, fik den evige strøm af administrative opgaver aldrig knægtet lysten til selv at deltage, men det kneb til gengæld med tiden, hvad der kun kunne tilskynde til at uddelegere opgaver og oplevelser.

Kalundborg Arkæologiforening har i årenes løb trasket talrige plovfurer tynde for at finde bopladser og andet godt fra fortiden. I årevis gav harvede forårsmarker medlemmerne sæsonarbejde og forsmag på somrenes samarbejde med amerikanske arkæologer gennem Saltbæk Vig-projektet. Foto: Anders Fischer.

Kalundborg Arkæologiforening har kvitteret for den udviste tillid og de meget brede rammer for arbejdet ved loyalt og professionelt at samvirke i udforskningen af fortiden i de vestlige egne af Sjælland. Medlemsskaren har været nævneværdig stabil. Den har arbejdet kontinuerligt med de enkelte opgaver og aldrig tabt museumsarbejdets langsigtede mål af syne. Den har formået at formidle oplevelser i fortiden, i landskaberne og blandt mennesker og dermed været en væsentlig støtte for Kalundborg Museums

grundlag og virke. Sådan har det været gennem 25 år på Kalundborgegnen, men er langt fra en given sag, hvis man ser ud over Danmarkskortet. Kalundborg Arkæologiforenings målsætning i 1987 om at få mulighed for at videreforarbejde "arkæologiske produkter" fra Kalundborg Museum har kort og godt været til gavn for egnen, til glæde for befolkningen og til nytte i museets arbejde for at bevare og formidle kulturarven. Heri ligger argumenterne for den kulturarvssymbiose på Kalundborgegnen, som blev fremført indledningsvist.

Medlemmerne har ikke blot fundet men også genskabt fortiden i forskningsøjemed. Med den såkaldte retirade medvirkede foreningens medlemmer i eksperimenterende fletning af forhistoriske fiskegærder af træ. Foto: Anders Fischer.

Mange trillebøre jord er i de forløbne 25 år hældt gennem våde og tørre sold. Knæene har værket. Kinderne er blevet røde af vejrlig og begejstring. Det har været fulgt af humør og gode stunder i socialt samvær omkring grillstege fra jordovne, bidesild og snaps, øl og vand, kaffe med hjemmebag, krydret med oplevelser i landskaberne

og ture til fortidsminder, gerne med lokale medlemmer som engagerede guider.

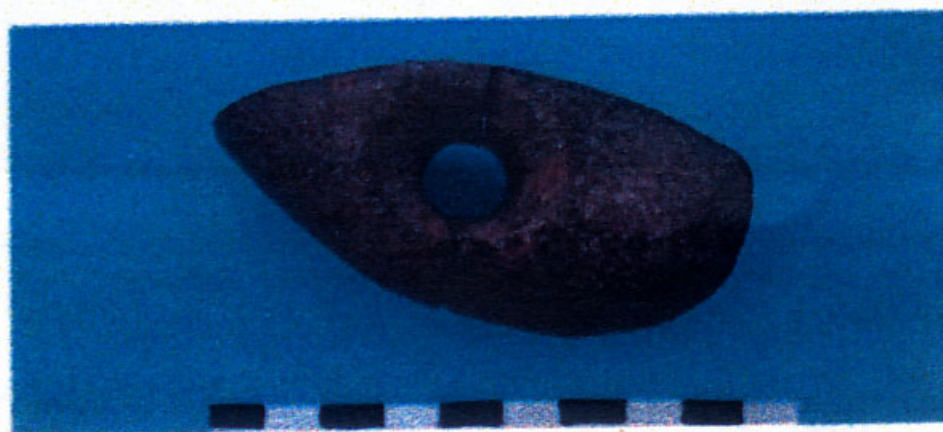
Kommunesammenlægninger, strukturændringer, andre arbejdsgange og -opgaver har præget udviklingen på kulturhistoriske museer i de sidste par år. Nye tider venter uden for museets port med museumsfusioner, nye samarbejds måder og krav fra myndighederne.

Det er imidlertid denne forfatters håbefulde opfattelse, at Kalundborg Arkæologiforening med sin faglighed i kombination med 25 års museal og feltmæssig træning, har kompetencer til at indgå i nye kulturarvssymbioser i større geografiske sammenhænge og dér udvikle medlemmernes interesser til fordel for Kalundborgegnens kulturhistoriske værdier. Forfatteren siger tusind tak for samspil og samarbejde gennem årene og for medlemmernes aldrig svigtende arbejdsiver, humør og engagement som ambassadører for museet gennem årene.

Kalundborg Arkæologiforening ønskes til lykke med jubilæet, god arbejdslyst og held og lykke med fremtiden.

Lisbeth Pedersen

Museumsinspektør og -leder, Kalundborg Museum 1984-2010.

To halvdele af en Ertebølle-trindøkse, der er fundet to forskellige steder på "Stammebådspladsen", forenet efter mere end 6.000 års adskillelse. Foto: Benny Staal.

Tillykke!

Kalundborg Arkæologiforening 25 år

Mit medlemskab af foreningen begynder i maj 1990, – men selv om der i foreningen var stor aktivitet, med blandt andet Saltbæk Vig-projektet og udgravninger i Tranemosen, var jeg i begyndelsen ikke særlig aktiv – mit landbrug og andre aktiviteter tog min tid.

I april 1991 var jeg som det første med foreningen på besøg i Holmstrup hos skovfoged Sørensen "Dønnerup", hvor vi så hans imponerende oldsagssamling fra Åmosen.

Sidst i maj samme år gik turen så til Nekselø. Jeg mødtes med de øvrige deltagere på havnen i Havnsø, hvorefter vi i det fineste sommervejr sejlede til Nekselø. Traveturen øen rundt, med lyden fra klokkefrøerne i ørerne, var en dejlig oplevelse, – så jeg syntes ikke at jeg kunne få nok af øen, og da der stadigvæk var masser af tid til den aftalte afgang med færgen, kunne jeg sagtens nå at gå en tur op til kirken midt på øen. Da jeg kommer tilbage på stranden, er resten af selskabet på vej til Havnsø med færgen en afgang før end den jeg regnede med. Ak ja – det var før mobiltelefonen var med i lommen.

Efterladt på øen gik det op for mig at det ikke var nogen børnehave jeg var blevet medlem af, og det var jeg egentlig godt tilfreds med.

Medlemskabet af foreningen har budt på rigtig mange muligheder for at tilegne sig ny viden om arkæologi, gennem blandt andet de kurser foreningen har afholdt. En af de flittige undervisere har været Anders Fischer, som altid er villig til at dele ud af sin store viden, men også Axel Degn Johansson, Niels Wickmann m.fl. har haft kurser af høj kvalitet i foreningen.

Det fine samarbejde foreningen gennem årene har haft med Kalundborg Museum og museumsinspektør Lisbeth Pedersen, har givet os medlemmer nogle særdeles gode vilkår for deltagelse i

mange forskellige opgaver, hvor egentlige udgravningsopgaver nok er dem der giver en flest muligheder for at de små nakkehår rejser sig, når noget spændende dukker op i udgravningsfeltet.

Glæden ved at se andres begejstring når de har afdækket en oilespids, trykstok af hjortetak eller et stykke keramik, eller de på en rekognoscering finder en kerneøkse, har for mit vedkommende betydet næsten lige så meget som hvis jeg selv havde været finderens. Det er styrken i vores lille forening at vi er sammen om opgaverne og oplevelserne – der har været mange af begge dele!

Foreningen har nydt godt af mange aktive medlemmers indsats, men når jeg læser i foreningens blad og så desuden tænker på alle de numre jeg har i ringbind, er der en person jeg især tænker på – en redaktør, inspirator, ansvarlig leder og vejleder i felten, desuden et omvarende arkæologisk leksikon og det kit der nu i 25 år har holdt foreningen sammen, nemlig Jens.

Jens, jeg er dig meget taknemmelig for den kæmpe arbejdsindsats du gennem 25 år har lagt i foreningen, men også tak til alle jer andre for fællesskab og samarbejde. Må vi ønske for foreningen at der også i fremtidens museumsverden levnes plads for entusiasme, arbejds-glæde og sådan nogen som os.

Gunnar Jørgensen.

KALUNDBORG SOM KORSRIDDERBY?

Kalundborg skal markedsføres over for turisterne og krydstogts-gæsterne som "korsridderby" eller "korstogsby". Hvad der egentligt menes med det, er uklart, men man kan på VisitKalundborgs hjemmeside se Kalundborg beskrevet som "Nordens førende korstogsby" og læse at "Esbern Snare ... var en drivende kraft bag de mange korstogter til Balticum, Jerusalem m.v.". Endvidere vedrørende Vor Frue Kirke står der at "hertil strømmede korsfarene der drog mod Estland i 1200-tallet", og at kirken er "rendyrket korstogssymbolik".

Museet og turistorganisationerne har fået kr. 500.000 til projektet. Jeg har ikke set projektbeskrivelsen, og den findes hverken på museets, VisitKalundborgs eller Udvikling Nordvestsjælland's hjemmesider. Derfor ved jeg ikke hvilke beviser og hvilken argumentation der er fremlagt, som berettiger VisitKalundborg til at påstå at Kalundborg var "Nordens førende korstogsby". Jeg er dog meget skeptisk.

Almindelige turister vil forvente at der med ordet "korstog" menes middelalderens militære kampagner for at befri Det Hellige Land for muslimsk herredømme, og at Kalundborg således var Nordens ledende deltager i disse korstog. Men Danmarks rolle i korstogene vedrører mest de baltiske korstog, der i virkeligheden var erobnings- og plyndringstogter. Da disse korstog vil være ukendte for de fleste turister, er det vigtigt for Kalundborgs renommé at markedsføringen tager det i betragtning for at de ikke vildledes på dette punkt.

Det Hellige Land

Angående korstogene til Det Hellige Land, der varede fra omkring 1096 til ca. 1300, er der meget lidt bevis for at Danmark eller Kalundborg spillede andet end en meget beskedent militær rolle. Det kan godt være at Esbern Snare holdt en tale for at tilskynde danske aristokrater til at deltage i et af korstogene, og at kirken inddrev

korstogsskat, men Danmarks rolle i disse i øvrigt velbeskrevne korstog er minimal.

Med hensyn til Kalundborgs rolle taler tidsrammen imod at byen kunne have spillet nogen stor rolle. Det 1. korstog befriede Jerusalem i 1099, over 70 år før Esbern Snare grundlagde Kalundborg i ca. 1170. Efter at muslimerne generobrede Jerusalem i 1187, blev det 3. korstog sendt af sted fra de store europæiske byer. På dette tidspunkt var Kalundborg en meget lille by.

Kalundborg blomstrede op efter Esbern Snares død i 1204 og var under hans datter Ingeborg en af Sjællands rigeste byer i 1240. Vor Frue Kirke blev formentligt bygget omkring 1220-30. Efter Ingeborgs død i 1267 faldt den tilbage og blev plyndret af den norske pirat Alf Erlingsson i 1285.

Mens Esbern Snare og Ingeborg styrede Kalundborg, var der flere korstog: det 4. korstog i 1202-4, det 5. korstog i 1217-21, det 6. korstog i 1228-9 og det 7. korstog i 1248-54. Efter Ingeborgs død: det 8. korstog i 1270 og det (sidste) 9. korstog i 1271-71.

Hvis Vor Frue Kirke spillede nogen rolle, kan det således kun have været under det 7., 8. og 9. korstog, som alle var mindre korstog uden kendt dansk deltagelse. Endvidere var Kalundborg faldet tilbage under det 8. og 9. korstog. Kalundborg indledte først sin storhedstid i 1344, efter at Valdemar Atterdag tre gange belejrede og til sidst indtog byen og begyndte at genopbygge og udbygge byen. På dette tidspunkt var korstogene til Det Hellige Land for længst overstået.

De baltiske lande

De baltiske korstog startede i 1147, også langt før Kalundborg blev grundlagt i 1170. For Danmark gjaldt det om at pacificere vendene. Det første højdepunkt var i 1069 med indtagelse af Rügen. Den danske "korstogstid" kulminerede med erobringen af det nordlige Estland i 1219. Derefter gik det ned ad bakke for Valdemar Sejr, og

efter at være blevet taget til fange i 1223 og købt fri for et beløb der næsten ruinerede Danmark, tabte han slaget ved Bornhoved i 1227. Hvor meget danskerne siden deltog i de baltiske korstog, er uklart.

Selv om der ingen bevis er herfor, kunne Kalundborg i perioden mellem grundlæggelsen i 1170 og plyndringen i 1285 muligvis have fungeret som opsamlingssted for ledingsflåden og "korsriddere" på vej for at deltage i de baltiske korstog og erobringen af dele af Estland. Men da Estland blev erobret så tidligt som i 1219, er det tvivlsomt hvor stor en rolle Kalundborg kunne have spillet i årene 1170-1204 under Esbern Snare og efterfølgende under Ingeborg. Byen var trods alt stadigvæk meget lille på dette tidspunkt.

Vor Frue Kirke var nok ikke engang bygget da Estland blev erobret. Så jeg undrer mig over VisitKalundborgs påstand om at "hertil strømmede korsfarerne der drog mod Estland i 1200-tallet", når Estland var blevet erobret af korsfarerne før kirken blev bygget.

I perioden 1285-1344 var Kalundborg i hænderne på piraten Alf Erlingsson og andre, indtil Valdemar Atterdag indtog byen i 1344. I denne periode er det usandsynligt at Kalundborg spillede rollen som "Nordens førende korstogsby".

Kort efter at han indtog Kalundborg, solgte Valdemar Atterdag Danmarks erobringer i Estland i 1346, og det er usandsynligt at Kalundborg var korsridderby derefter. Selv om korstogene fortsatte forskellige steder indtil ca. 1600, er det usikkert om Danmark overhovedet deltog.

Jeg skal ikke afvise at Kalundborg i en relativt kort periode under Esbern Snare og Ingeborg kan have spillet en rolle som opsamlingssted for nogle danske deltagere i de baltiske korstog, men derfra til at markedsføre Kalundborg som "Nordens førende korstogsby" mener jeg er at overdrive, specielt i relation til korstogene til Det Hellige Land. Kalundborg var dengang en meget lille by – selv i 1554 ved slutningen af korstogene var der kun 147 skatteydere!

Der skal således bevis på bordet før jeg kan overbevises om at Kalundborg var "Nordens førende korstogsby".

Etiske problemer

Ud over at være skeptisk med hensyn til Kalundborgs påståede rolle som korstogsby mener jeg at der også er etiske problemer med ideen, da korstogene bestemt ikke er noget moderne mennesker burde være stolte over.

Af mange betragtes korstogene som den romersk-katolske kirkes sygelige og bevidste søgen efter magt, herredømme og rigdom på bekostning af ikke kun hedninge, men også andre dele af det kristne trossamfund. I processen dræbte korsfarerne mange hedninge og muslimer, men måske også ligeså mange jøder og kristne.

Militante muslimer betragter middelalderens korstog som et angreb på Islam og bebrejder Vesten for dem. Nogle jøder betragter korstogene som de første holocauster! Ortodokse kristne er heller ikke begejstret for korstogene, eftersom korsfarerne ødelagde og plyndrede den kristne civilisations hovedstad Konstantinopel, vanhelligede kirkerne, massakrerede de kristne indbyggere og gav derved dødsstødet til det meget kultiverede Byzantinske Rige. I Languedoc-regionen i Sydfrankrig blev en halv million kristne katharer og katolikker udryddet af de katolske korsfarere!

Det er derfor nærliggende at spørge om branding af Kalundborg som korsridderby vil være gavnlige for turismen i Kalundborg, eller om det vil skade Kalundborgs omdømme og få muslimer, jøder, ortodokse kristne og folk fra de baltiske lande til at se skævt til os.

Min pointe er at markedsføring af Kalundborgs rolle i korstogene skal gøres historisk korrekt, uden at overdrive byens rolle og uden at provokere andre folkeslag og religioner.

David Barry

MALMGRYDEN FRA KALUNDBORG

For nylig blev der indleveret en hel og velbevaret malmgryde til Kalundborg Museum til danefævurdering. Der er tale om en lille gryde af bronze til madlavning, kun 13,5 cm høj og med en mundingsdiameter på 13 cm, hvilket gør den til en af de mindste af typen. Gryden står på tre 7 cm høje ben, som har gjort den velegnet som kogegryde i et ildsted. På mundingsranden har malmgryden to takkede opsatser med huller til hank. Desuden ses under det ene hankefæste de svage spor af bronzestøbrens mærke i form af et klodset hjerte eller et andet uidentificerbart symbol. Hele malmgryden er irgrøn af ælde, men er i det hele taget i meget god bevaringstilstand. De fleste gryder af denne type er en del større med højder mellem 20-40 cm og en mundingsdiameter på mere end 20 cm.

Malmgryden blev indleveret med oplysninger om at den skulle være fundet for en menneskealder siden i en af Kalundborgs gamle købmandsgårde, under udgravning til en olietank af en entreprenør fra Hvidovre ved København. Gryden stod herefter i årtier på en reol i entreprenørens hjem og var så upopulær hos fru en i huset, at den ved flere lejligheder var ved at ryge på lossepladsen. Heldigvis kom det ikke så langt og efter entreprenørens død, arvede den næstældste søn gryden, og indleverede den til Kalundborg Museum.

Gryden er blandt de fineste middelalderfund fra Kalundborg og derfor lod museet gryden omtale i Nordvest-Nyt sammen med en efterlysning om oplysninger om grydens nøjagtige findested. Heldet var med museet, og kort tid efter henvendte Hans Andersen sig til museet og meddelte at han var til stede, da gryden blev fundet i sommeren 1954 i baggården til Kordilgade 24.

Malmgryder har været dyre i middelalderen og derfor været forbeholdt det bedre borgerskab. Alligevel er det blandt metaldetektorfolket ikke sjældent at finde fragmenter af malmgryder, mest i form af de karakteristiske ben. Når malmgryder i middelalderen revnede og var

Mestermærket på malmgryden.

udtjente, repræsenterede metallet en stor værdi og blev smeltet om og genanvendt til andre formål. I den forbindelse fandt man ved undersøgelserne af øen Hjelm i 1999, mange fragmenter af malmgryder og andet metalskrot af bronze og kobber, der har været fragtet til øen for at blive slået til falske mønter uden indhold af sølv. Således må man antage at marsk Stig og den norske konge på deres mange overfald på danske kyster og byer har plyndret området for metaller, deriblandt malmgryder som endte deres dage på Hjelm hvor de blev slået til mønter.

Martin Pavon

Malmgryden set mod syd ☺

KALUNDBORG I 1554 RENOVERING AF BYENS BEFÆSTNING

Efter at Valdemar Atterdag havde indtaget Kalundborg i 1344, forstærkede og udbyggede han bymuren. Herefter begyndte Kalundborgs storhedstid. Da byen voksede op ved siden af Kalundborg Slot, var den naturligvis henvist til også at være befæstet.

Byen var stadigvæk befæstet i 1554 mens kong Christian II sad fængslet på slottet (1549-1559). Befæstningen trængte da tilsyneladende til en grundig renovering, som byen selv skulle bekoste. Det samme gjaldt skibslejet som skulle vedligeholdes da byen jævnligt skulle stille skibe til rigets rådighed til forsvar og transport. I hvert fald findes der i Kalundborgs byrådsprotokol for 1554 et detaljeret regnskab over opkrævning af en hjælpeskat til brug for renovering af byens befæstning og skibsleje samt et detaljeret regnskab over udgifterne til samme. Regnskabet er lavet af Franz Kelsmed på byrådets vegne. Det er uvist hvem han var. Borgmesteren var Jens Nilssen.

Opkrævning af hjælpeskat

Selv et tørt skatteregnskab kan være interessant. Derfor viser jeg det i tabelform på næste side. Der vises både navnet på skatteyderen og beløbet betalt i hjælpeskat. Personer der også figurerer på udgiftsiden (dvs. der fik betaling for varer eller arbejde til renovering af befæstningen), er overstreget med gult. Som det var almindeligt dengang, betegnes mange af mændene ved fornavn og stilling eller oprindelse og kvinderne ved fornavn og mandens stilling/fornavn.

Beløbet inddrevet i hjælpeskat var 136 mark 6 skilling. Regnskabet giver formentligt navnene på alle skatteydere i Kalundborg i 1554. Der var i alt 147 skatteydere. Dette fortæller lidt om byens størrelse. Navnene (stillingerne) fortæller lidt om samfundets sammensætning. Skatten, der varierede fra 3 skilling til 80 skilling (5 mark), fortæller noget om personernes økonomiske formåen.

Kalundborgensere der betalte hjælpeskot til byens befæstning og skibsleje i 1554

Jens Atzerssen	12 sk	Frantz Laurissen	7 sk	Christiern Skoffbo	8 sk
Per Guldsmed	1 mk	Christiern Maler	1 mk	Jens Skredher	13 sk
Per Snecker	8 sk	Ford Smed		Kans Trumslaer	6 sk
Per Remsnedher	1 mk	Seffren Gridstøber		Per Olssen	8 sk
Nels Andherssen	18 sk	Jens Knar	11 sk	Anders Klocker	
Jørgen Laurissen	20 sk	Morten Matssen	12 sk	Christiern Portholder	12 sk
Henning	20 sk	Ane Otboes		Matz Tømerman	1 mk
Jørgen Andherssen	1½ mk	Nels Bentssen	1½ mk	Andhers Vognman	6 sk
Michel Kniffsmid	6 sk	Poull Huidt		Jep Bagher	6 sk
Lass Bagher	2½ mk	Matz Laurissen	20 sk	Pouel Graffuer	8 sk
Seffren Nelssen	8 sk	Hans Klensmed	18 sk	Jens Snecker	1 mk
Albret Henrickssen	1 mk	Christoffer Jeperssen	4 sk	Rasmus Villssen	6 sk
Morthen Remsnedher	10 sk	Alban	10 sk	Seffren Keldssen	12 sk
Albret Hanssen	6 mk	Hanss Skyndher	12 sk	Seffren Grindv	12 sk
Jep Smed	12 sk	Hans Offuersker	7 sk	Per Skoning	8 sk
Oleff Dall	1½ mk	Nels Rask	5 sk	Andhers Hiøre	8 sk
Lutze Remsnedhers	1 mk	Hans Ibssen	10 sk	Matz Køge	1½ mk
Jens Iegher		Rasmus Klensmed	1 mk	Orem Bage	15 sk
Per Nelssen	1 mk	Jens Skomagher	2 mk	Matz Hanssen	7 sk
Jens Jacobsen	1½ mk	Anders Skindher	12 sk	Skiper Rasmus	
Jacob Hallændher	1½ mk	Margret Barstskers	4 sk	Per Bøcker	14 sk
Sandher Skat	3 mk	Mogens Skomagher	20 sk	Anne Riitters	2 mk
Las Remsnedher	20 sk	Hans Smed	1 mk	Bertel Jude	9 sk
Tonis Mattssen	2 mk	Frantz Hanssen	3 mk	Jens Svarer	12 sk
Lass Bagher	20 sk	Seffren Jenssen	3½ mk	Rasmus Murer	10 sk
Nelss Biørnsen	3½ mk	Rasmus Jørgennsen	1½ mk	Jep Røtznes	6 sk
Germend	13 sk	Nels Viring	8 sk	Lass Nagel	6 sk
Jens Monnsen	20 sk	Per Seffrenssen	8 sk	Rasmus Ibssen	14 sk
Klæmet Hanssen	20 sk	Rasmus Monnsen	12 sk	Seffren Grymm	8 sk
Tøgher Kristernssen	6 sk	Hans Skoning	2½ mk	Per Jude Sverdfeger	6 sk
Per Seffrenssen	8 sk	Nels Smed	10 sk	Seffren Christiernssen	6 sk
Jacob Salmagher	12 sk	Knud Gridstøber	26 sk	Frantz Iud	6 sk
Jens Hordbou	28 sk	Per Skredher	18 sk	Lass Pedherssen	20 sk
Andhers Smed	8 sk	Ib Rackløff	1 mk	Knud Brock	4 sk
Per Knudsen		Christiern Kock		Jørgen Samsing	
Michel Brod	14 sk	Christiern Pedherssen	8 sk	Symon Fisker	7 sk
Anders Laurissen	28 sk	Seffren Skoning	12 sk	Lass Skyndher	6 sk
Villæm Keldssen	28 sk	Marinæ Tømermantz		Christiern Riiter	8 sk
Matis Seffrenssen	1½ mk	Per Samsing		Matz Hølman	8 sk
Christiern Offuersker		Gellebert	2 mk	Jep Kellerswenn	6 sk
Mauritz Bentssen	1½ mk	Esbern Samsing	5 sk	Jens Nilssen	1½ mk
Davit Skot	10 sk	Jesper Fisker	10 sk	Rasmus Jessen	1½ mk
Bertolameus	23 sk	Oleff Jennssen	1 mk	Jacob Laurissen	5 mk
Jens Man	4 sk	Seffren Skredher	9 sk	Jørgen Perssen	1½ mk
Jørgen Jude	10 sk	Anne Hiølmantz	3 sk	Jep Morthenssen	2 mk
Oleff Nelssen	28 sk	Anne Seffrens	3 sk	Jens Hanssen	8 sk
Frantz Klensmed	1½ mk	Per Jude	1 mk	Jens Roid	8 sk
Lass Klensmed	8 sk	Hanss Kellersvend		Rasmus Bagher	2 mk
Jens Jude	8 sk	Oleff Bøcker	8 sk	Hans Barstsker	1 mk

Udgifterne til reparation af befæstning og skibsleje

Udgifterne er opgjort til 122 mark 7 skilling. Ikke hele beløbet blev dog brugt til renoveringsarbejder. Da det er Danmark der tales om, vil det nok ikke forbavse læseren at en stor del af skatten gik til "øl"! Kun omkring halvdelen af modtagerne var Kalundborgensere. Ud fra opgaverne, tidsforbruget og materialeindkøb kan man se at renoveringsopgaven var omfattende. At store dele af udgifterne gik til træ, og at store dele af lønnen gik til tømrerarbejde, indikerer at hele befæstningen hovedsageligt var af træ. Men at der også er brugt en del mursten og kalk, indikerer at en del af befæstningen (formentlig den nederste) ikke var af træ.

Der er mange pudsige posteringer der fortæller lidt om datidens liv. Den første post er 5½ mark for to tønder øl "som bleff drucket, til regnskaff". Pedher Samsing fik 6 skilling for at hente tre læs tjørn til at lukke foldene. Tre tømrere fik 18 skilling til mad og øl "mens dy sette plancker". To karle som bar kalk, fik 12 skilling til øl, mad og løn. Rasmus Murer fik 1 mark for at mure ved den østre port. Matz Tømmermand fik 4 mark 6 skilling for 14 dages arbejde med at "hug plancker". Hans Vegther fik 4 skilling for at "skarff tømmer til plancker". Per Samsing fik 9 skilling til mad og øl samt 4 skilling i løn for at renovere noget træværk. Rasmus Vilæmssen fik 25 skilling for at transportere kalk fra Broen samt 12 skilling til mad og øl.

Der er også flere posteringer man kan undre sig over, da de ikke relaterer til renoveringsarbejdet: 20 skilling til mad og øl for to drabanter (soldater) der ventede tre dage på et skib til Jylland, og det samme til to karle "som haffde dreffuet kongens øxen tiill Københaffn ffra Aalborg". 1 mark til et par sko til Oleff Wegther og 12 skilling til et par til Matz Perssen. Endelig er der 2 mark til "en side fflesk" og uden forklaring: 4 skilling til "Piigeren" (pigerne)!

Artiklen er baseret på en gennemgang af regnskaberne foretaget af arkivar E. Marquard i 1927. Se hans artikel på Nordvestsjælland.dk

David Barry

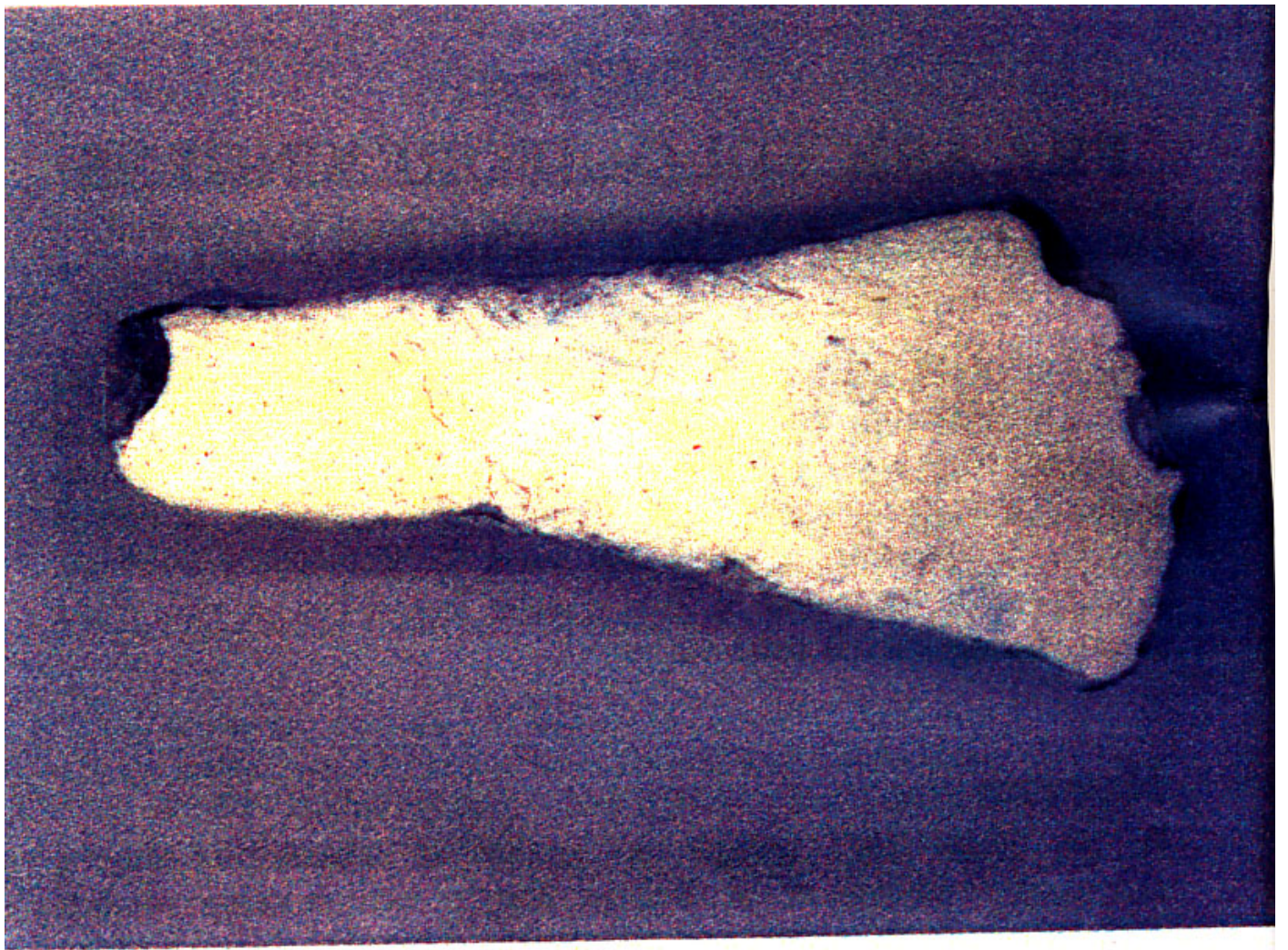
FRA ARKÆOLOGIFORENINGENS REKOGNOSCERINGER I 2012

I medlemsbladet januar 2012 blev der bragt et oplæg med eksempler på, hvilke informationer vedrørende fortiden, der kan være mulighed for at konstatere langs nutidens kyster. Af metodiske årsager ville det efter den gamle redaktørs opfattelse være ideelt over en årrække at eftergå samtlige kyststrækninger, der findes inden for Kalundborg Museums arbejdsområde, fra en ende af. Men af andre årsager kan der være grund til at gribe sagen an på anden vis.

Reersø

D. 23. marts 2012 afsøgte en gruppe af arkæologiforeningens medlemmer nordkysten af Reersø. Denne kyststrækning er helt anderledes end vestsiden, som vi afsøgte sidste år. Hvor vestsiden overvejende fremstår med høje stejle stærkt eksponerede kystskrænter består nordkysten mest af lave stenede strandvolde, der i større eller mindre omfang er under stedse nedbrydning og genopbygning.

I strandvoldsdannelser lå der lidt spredte flintafslag, der var stærkt vandrullede, og ikke gav anledning til yderligere. Dagens fund blev dog gjort af Per Høi, der i strandkanten fandt en flot økse. Der er tale om en tyknakket økse med nærmest kvadratisk nakke og bred udsvajet æg. Dateringsmæssigt befinder vi os i dolktid. Formen minder meget om de samtidige importerede og måske også hjemligt fremstillede bronzøkser med udsvajet æg. Bredderne på øksen fra Reersø er sløbne og smalsiderne er uslebne. Overfladen er tommelig meget omdannet til et hvid kalklag, der bortset fra enkelte afslag, især på æggen, dækker hele øksen. Disse skrammer har fjernet kalklaget, men arrene efter afslagene er rundslidte, og viser, at øksen åbenbart er havnet i hel tilstand i saltvandet, hvor den senere er blevet beskadiget ved at blive rullet sammen med strandstenene.

Der kendes flere tidligere fund fra nordkysten af Reersø. Her kan nævnes:

SB 77 Reersø / Nordspidsen, sagsår 1948, berejsning ved Th. Mathiassen.: Lav Grusbanke, hvorpaa opsamlet 5 stk. Flintaffald, de 2 rullede. Nakkeenden af Kærneøkse, Spidsvaaben.

SB 2 marin lokalitet. Sagsår 1948: Stærkt rullet Flintplanke, Kærneøkse med særlig Ægbehandling.

SB 1 marin lokalitet. Sagsår 1948: Skaffende af Flintdolk uden udf. Haandgreb, Kærneøkse stærkt vandrullet og en anden Kærneøkse, Dolk-Brudst., 3 Flintplanker til økser. Kærneøkse og Dolk-Brudst.

SB 4 marin lokalitet. Sagsår 1978: Submarin stenalderboplads, Ertebøllekultur?

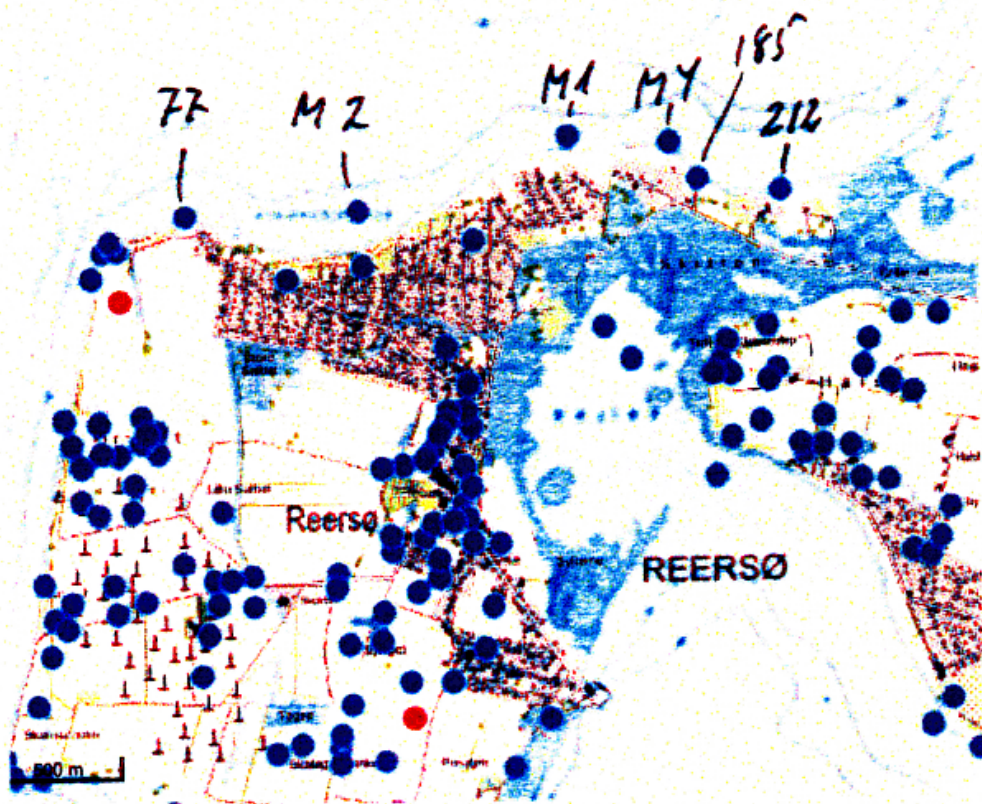
SB 185 Skiften / Reersø. Sagsår 1948: Ved Stranden er fundet 1 Kærneøkse, 2 Økseplanker og 2 Slanke Planker, alt var rullet. 4 Økseplanker. 2 Økseplanker, Tykn. Sleben Økse. Jernalderens Hvæssesten.

SB 212 Nordstrand. Sagsår 1948: Kærne-Tværokse, tykn. sleben Økse, stærkt vandrullet. Tykn. Vandrullet Økse.

Som det fremgaa af ovenstående "katalog" er der gjort flere fund langs nordkysten af Reersø, hvoraf flere af dem er beskrevet som vandrullede.

Rekognosceringen sluttede hos Karen Vestergaard og Erik Lund Andersen, Lindchøjgård, der trakterede med diverse mundgodt og viste forskellige fund frem. Ved den lejlighed blev der udleveret fragmenter af et menneskekranie, som var fundet ved Reersøs nordstrand. Museet har tidligere modtaget blandt andet en menneskekæbe fra samme strand, som antropologen har vurderet som sandsynligvis ikke forhistorisk.

Karen og Erik har en stor høj liggende knap halvandet hundrede meter vest for ejendommen. Højen er for så vidt udateret, idet der ikke kendes til undersøgelser og fund. Toppen befinder sig 33 meter over havets overflade.

SKRABERE FRA STAMMEBÅDSPLADSEN

Det har tidligere været opfattelsen, at de fleste flintstykker med en retoucheret kant, på en eller anden måde har været anvendt som skrabere. Nu til dags er skrabere lidt mere klart defineret. I Danske Oldsager I, Ældre Stenalder af Therkel Mathiassen og i Rud, Mogens 1979: jeg ser på oldsager. 4. udgave 1979. Politikens Forlag af Rud, Mogens 1979 og diverse andre ældre publikationer, er der fremlagt flintredskaber i form af såkaldte blokskrabere, høvlskrabere og kølskrabere. Disse betegnelser må betragtes som forældede, og der er reelt ikke tale om skrabere.

Gennem meget store dele af stenalderen er der blevet fremstillet skrabere. Denne redskabstype er lavet af såvel regelmæssige flækker som af skiveformede afslag.

Flækkeskrabere er almindeligt forekommende allerede i de senpalæolitiske rensdyrjægerkulturer. De er ligeledes tilstede i de forskellige mesolitiske kulturer. **En markant undtagelse er imidlertid ældre Ertebølletid, hvor de øjensynligt ikke er tilstede i fundstoffet.** De dukker så op igen senere i Ertebølletiden og forekommer talrigt i sen Ertebøllekultur. Flækkeskrabere er ligeledes til stede i Tragtbægerkulturen, hvor de dog som oftest er lavet af flækkelignende afslag.

I Rensdyrjægerkulturene er **skiveskrabere** sjældne, men når vi kommer frem til Maglemosekulturen optræder der mange, som gennemgående er ret små. I Kongemosekulturen bliver skiveskrabere igen mere sjældne, og i **ældre Ertebølletid findes typen tilsyneladende ikke.** De dukker dog atter op senere i Ertebølletiden, hvorefter de optræder gennem hele yngre stenalder og frem til slutningen af Bronzealderen. På yngre Tragtbægerkulturs bopladser findes ofte mange skiveskrabere, hvor de almindeligvis er den hyppigst forekommende redskabsform.

Det åbenbart totale fravær af skraberne i det hele taget i ældre Ertebøllekultur må man, i betragtning af redskabstypens almindelige forekomst i øvrigt, stadig undre sig over.

Især gennem ældre stenalder er der systematisk produceret flækker i stort antal. Ud af de mange flækker, der til en vis grad kan betragtes som råemner til videre forarbejdning til diverse redskabstyper, er en hel del af dem blevet hugget til som skraberne.

Af en velpræpareret flækkekerne kunne den dygtige flinthugger på relativt kort tid fremstille et stort antal gode flækker, blandt hvilke man har kunnet udvælge velegnede eksemplarer til forskellige formål, og blandt disse dermed også flækkeskraberne.

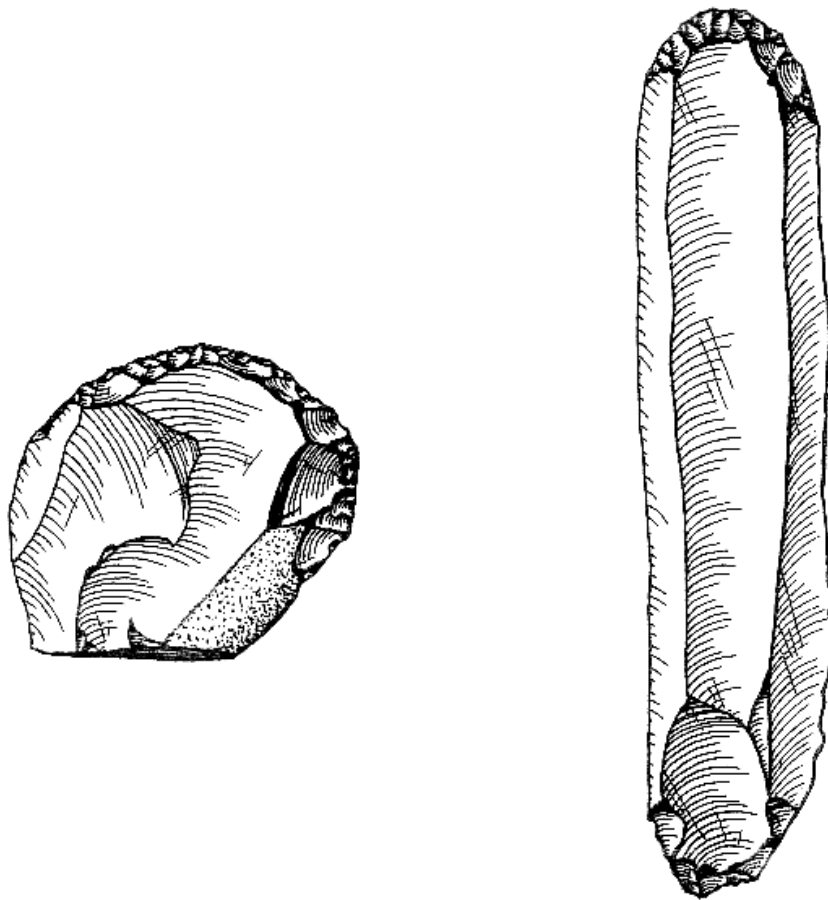
For skiveskrabernes vedkommende ser det nok lidt anderledes ud. Når der for eksempel skal fremstilles en økse, vil der af en given flintknold i de indledende faser som regel blive adskillige skiveformede afslag, der ved efterfølgende ringe bearbejdning kunne blive til velegnede skiveskraberne. Det så vi faktisk på fremragende vis anskueliggjort, da Søren Moses på arkæologiforeningens foranledning demonstrerede flinthugning i museets store gård i tilknytning til udstillingen "Stenalderjægere ved Kalundborg Inderfjord". Det lykkedes faktisk flere af gæsterne, overvejende kvikke børn, efter grundig instruktion at fremstille skiveskraberne, der var helt på højde med stenalderens. Emnerne til disse skiveskraberne blev spontant pillet ud i den lille bunke flintafslag, der var resultat af Søren Moses' fremstilling af en såkaldt chopper, en kerneøkse og en skiveøkse. Blandt de indledende afslag fra fremstillingen af nævnte redskabstyper var der tilstrækkeligt med velegnede flintafslag til fremstilling af flere skiveskraberne.

Hvis vi ser lidt nærmere på skraberne fra Stammedbudspladsen, har vi hjembragt 45 eksemplarer. De fordeler sig i grove træk som :

- 37 skraberne fremstillet af omtrent cirkulære skiver
- 2 skraberne fremstillet af flækkelignende afslag
- 2 flækkeskraberne fremstillet af flækker i hård teknik
- 4 flækkeskraberne fremstillet af flækker i blød teknik

Det ses, at godt 82,2 procent (37 stk.) af skraberne fra Stammebådspladsen kan klassificeres som skiveskrabere, mens godt 13,3 procent (6 stk.) kan betegnes som flækkeskrabere. De 2 flækkelignende skraber (knap 4,5 procent) udgør nærmest en mellemform mellem skive- og flækkeskraberne.

Fundfordelingskortet for skraberne generelt fra Stammebådspladsen viser, at disse er fundet jævnt spredt ud over det udgravede areal; dog fraværende i den aller vestligste del, hvor fundmængden imidlertid generelt er lille. De relativt få flækkeskrabere er ligeledes spredt ud over arealet uden at vise tendens til koncentration. En sammenligning med fundfordelingskortet for knogler (se medlemsbladet september 2011) viser, at skraberne fordeler sig over det udgravede areal uden at relatere sig til fundmængden af knogler. Dette forhold bør indgå i de øvrige overvejelser om i hvilket omfang materialet fra Stammebådspladsen er omlejret.

FORENINGENS 25-ÅRS JUBILÆUM

Vi fejrer vores 25-års jubilæum i år med en mindre udstilling på Kalundborg Museum og en jubilæumsmiddag for medlemmer, ægtefæller og nogle inviterede gæster. Bestyrelsen håber at mange medlemmer vil deltage.

Udstillingen "Havet sletter alle spor – arkæologien langs Kalundborgs kyster" åbner **fredag den 18. maj kl. 15.00** med efterfølgende reception på museet.

Jubilæumsmiddagen holdes **fredag den 18. maj kl. 18.00** i museets foredragssal.

Mellem receptionen og middagen kan de der ikke tager hjem, hygge sig i foredragssalen.

Middagen

Medlemmer må gerne tage deres ægtefælle/kæreste med. Middagen koster kr. 100 for medlemmer og kr. 200 (kostpris) for ægtefæller/kærester. Foreningen betaler vin og vand til alle samt et tilskud til medlemmernes middag (forskellen mellem kostpris og egenbetaling). Betaling kontant på aftenen.

Tilmelding til David (tlf. 5956 5660 el. mobil 4082 8024; e-mail: david@barry.dk) **senest fredag den 11. maj** (meget gerne inden da).